

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

БОЙЧУК МАР'ЯНА ІГОРІВНА

УДК 811.111'42:81'373.49]:2

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ РЕЛІГІЙНОЇ
ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (ПОЛПАРАДИГМАЛЬНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі французької філології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Помірко Роман Семенович
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри французької філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Терехова Світлана Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри російської мови і літератури

кандидат філологічних наук, доцент
Сорока Тетяна Вячеславівна,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри англійської філології

Захист відбудеться «30» вересня 2021 року о 13:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою 79000 м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005 м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий «30» серпня 2021 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук, доцент

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено поліпарадигмальному вивченню релігійної лексики англійської мови (далі – РЛАН) як цілісної, структурно впорядкованої підсистеми – функціонально-семантичного поля (далі – ФСП) та її функціонування у британському та американському варіантах англійської мови.

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасному мовознавстві маловивченим є питання, пов'язане з особливостями функціонування в мові релігійних лексем, семантичними та словотвірними процесами в ній. Із розвитком релігії як соціального інституту, появою релігієзнавчих теорій, напрямів, течій насамперед у країнах Західної Європи формується й лексикон релігійної сфери буття соціуму. Релігійна лексика номінує численні елементи багатого традиціями церковного побуту, обрядів, традицій і догм – усього, що пов'язано із релігійною формою суспільної свідомості, і є зовнішнім виявом вірування народу, його богопочитання й набожності. У дисертації термін *релігійна лексика* розуміється як мовна підсистема лексичних одиниць, які означають предмети, поняття, явища, властивості, процеси, традиції, догми тощо церковно-релігійної сфери буття людини незалежно від її віросповідання.

Поліпарадигмальний підхід у вивченні релігійної лексики англійської мови слідом за С. І. Тереховою, Н. І. Жабо, Н. Ю. Тодоровою, Н. Д. Ткаченко та ін. розуміємо як комплексне, багатоаспектне дослідження системи парадигм РЛАН у концептуально-семантичному, функціонально-семантичному, лексико-граматичному та психолінгвістичному аспектах із залученням даних міждисциплінарного підходу. Досліджуваний матеріал систематизовано й розглянуто як ФСП, парадигми та елементи якого слугували основними одиницями аналізу.

Комплексне вивчення РЛАН раніше не проводилося, проте окремі аспекти поліпарадигмального аналізу вже були розроблені вітчизняними та іноземними науковцями переважно ХХ ст. Зокрема, функціонування та словотворення релігійної лексики в різних мовах у межах конфесійного, художнього і публіцистичного стилів досліджували С. В. Бібла, Ю. І. Браїлко, К. Василів, С. Я. Деравчук, М. Лесів, однак неопрацьованим є вивчення РЛАН як ФСП, її сучасного словотвірного потенціалу. Н. Б. Мечковська, В. І. Карасик, Д. М. Угринович, М. Вебер розробили загальнолінгвістичні засади вивчення РЛАН, а саме: взаємозв'язок мови та релігії; мови, релігії та психології вірян; проте недослідженим залишається асоціювання номінацій релігійної сфери буття і свідомості людини-носія англійської мови. В. М. Телія, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, А. А. Уфимцева, Л. Вайсгербер, В. А. Маслова, Б. А. Серебренніков розглядають релігійну лексику як фрагмент мовної картини світу, та поза увагою науковців залишається концептуально-семантичне наповнення досліджуваного фрагменту мовної і, відповідно, ментальної картин світу носіїв англійської мови (зокрема, британців та американців, адже саме британський і американський варіанти англійської мови були обрані нами для аналізу як найбільш поширені в сучасному світі, найбільш актуальні). Ф. Аквінський, К. Барт, А. Блаженний, Б. Спіноза, М. Лютер, У. Цвінглі, Ж. Кальвін фокусували увагу на вивченні змісту релігійної картини світу у свідомості носіїв європейських мов, у працях

П. В. Мацьків, Ю. О. Сабодаш проаналізовано окремі релігійні концепти та їх мовні репрезентації, однак досі не було системно представлено й досліджено релігійні концепти як цілісну концептосферу, не визначено її особливостей саме для свідомості британців та американців. Н. Г. Богаченко, М. І. Міхеєва, І. В. Арнольд, М. Сержантон, А. Погатчер розглядали запозичення релігійної лексики в англійській мові, проте, зважаючи на найбільшу рухомість лексичного шару мови, як відомо, цей аспект вивчення РЛАН потребує регулярного оновлення наявних наукових даних. Релігійний дискурс та його жанрова структура були досліджені у працях К. В. Бобиревої, М. Л. Макарова, О. Б. Казніної, К. В. Аверянової, О. Й. Шейгал, Т. М. Хоменко, О. В. Малікової, М. В. Бурдейної, О. С. Черхави, типологія християнського релігійного дискурсу представлена в розробках М. Федішин. Отже, є потреба в систематизації набутих знань та подальшому комплексному вивченні християнського релігійного дискурсу як домінуючого для природних носіїв американського та британського варіантів англійської мови.

Найбільш розробленими на даний час є лексико-семантичний, лексико-граматичний і почасти – функціональний аспекти вивчення РЛАМ, окремо та в зіставленні з іншими європейськими мовами. Так, парадигматичні та синтагматичні відношення лексичних підсистем релігійної тематики досліджували Ф. С. Бацевич, Д. М. Шмельов, І. В. Бугаєва, В. Г. Гак, Г. Пауль, М. С. Смирнова, Ю. Д. Апресян, А. А. Ковтун, Ю. М. Лотман, А. В. Кунін, Л. В. Базарова, Н. Д. Арутюнова, Ю. С. Степанов, В. Войтович. Полісемію в системі РЛАМ вивчали Л. В. Щерба, В. В. Єлесеєва, В. А. Звєгінцев та ін. Були визначені підходи до класифікації релігійної лексики в роботах О. С. Найдонової, В. Б. Бакули, В. І. Карасика, Т. Чейс, К. Безпалової. Однак потребує системного вивчення РЛАМ не лише в мові, а й у мовленні, тому вивчення лексичної та функціональної семантики РЛАН залишається актуальним.

Словотвірні аспекти релігійної лексики різною мірою вивчали Л. Блумфілд, П. Метьюз, Л. Ф. Омельченко, Ю. А. Зацний, В. Д. Урядова, І. О. Бодуен де Куртене, М. П. Брус, Х. Марчанд, Р. Хідерлінг, Ф. Сімплер, І. Кюнхольд, О. Д. Мешков, Ш. Баллі, Ф. Катамба, Е. Картерс-Макарті, Л. Баєр, Н. Н. Амосова, І. Р. Гальперін. Та все ж словотвірний потенціал РЛАМ потребує спеціальної уваги науковців.

Отже, вирішення визначених вище актуальних завдань вивчення РЛАМ задля повного, всебічного, системного її аналізу є можливим шляхом застосування поліпарадигмального підходу, що й було вперше здійснено в нашому дослідженні. Цим насамперед визначається **актуальність** нашої дисертаційної роботи. Оскільки релігія є невід’ємною складовою людської свідомості та однією з найважливіших форм суспільної свідомості в сучасному світі, актуальність пропонованого дисертаційного дослідження зумовлена також, по-перше, її спрямуванням на вивчення функціональної специфіки словотвірних процесів англійської лексики, адже цей аспект є недостатньо опрацьованим у загальному мовознавстві й германістиці зокрема; по-друге, обраною темою та матеріалом дослідження, адже релігійна лексика, до вивчення якої все більше звертаються науковці, починаючи із середини ХХ ст., досі не є цілком

опанованою, хоча, як відомо, ще з часів раннього Середньовіччя в країнах Західної і Східної Європи саме релігія і християнська церква стали тим підґрунтям, на основі якого були сформовані народності, а у подальшому – їх міцні, централізовані держави та європейські мови; по-третє, вивчення англійської мови та глибинних процесів у ній, які відбуваються у наш час, – це той матеріал, який зазнає змін щодня через поширення англійської мови у світі і як державної мови провідних країн світу, і як міжнародної мови, і, як наслідок, – як мови-«донора», яка «віддає» чимало своїх одиниць іншим мовам у якості інтернаціональної лексики завдяки міжмовним контактам у результаті процесів глобалізації та інтеграції світової спільноти; по-четверте, відсутністю в сучасній англістиці цілісної, уніфікованої типології (сукупності класифікацій) РЛАМ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота співзвучна з дослідженнями кафедри французької філології Львівського національного університету імені Івана Франка та пов'язана з науковою темою факультету іноземних мов. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 37/1 від 28 січня 2015 р.) й уточнено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 89/10 від 28 жовтня 2020 року).

Мета дослідження полягає в поліпарадигмальному вивченні й систематизації РЛАМ задля виявлення її концептуально-семантичних, лексико-граматичних, функціонально-семантичних, асоціативних властивостей, семантичних та словотвірних процесів.

Для досягнення поставленої мети були окреслені й виконані такі **завдання**:

- дослідити наявні підходи до вивчення РЛАМ у сучасному мовознавстві, зокрема германістиці;
- застосувати комплексний, поліпарадигмальний аналіз до вивчення РЛАМ, адаптувати й доповнити його методикау і процедуру відповідно до завдань нашого дослідження і з урахуванням специфіки досліджуваного матеріалу;
- виявити концептуально-семантичні властивості РЛАМ та з'ясувати основні характеристики релігійної картини світу у свідомості її носіїв (британців та американців);
- систематизувати РЛАМ у вигляді ФСП і дослідити її лексико-граматичні, функціонально-семантичні, асоціативні та словотвірні характеристики й особливості;
- розробити алгоритм виявлення семантичних процесів РЛАМ та інтерпретації семантичних трансформацій;
- дослідити семантичні процеси та словотвірні механізми, які беруть участь у творенні РЛАМ;
- дослідити особливості функціонування РЛАМ у текстах різної жанрово-стилістичної належності, охарактеризувати особливості жанрової структури релігійного дискурсу;
- скласти уніфіковану типологію РЛАМ, доповнити її самостійно розробленою класифікацією конверсійних і композиційних моделей творення релігійної лексики.

Об'єктом дослідження була обрана РЛАМ як цілісна мовна підсистема – ФСП та її дрібніші парадигми у структурі аналізованого поля (синонімічні ряди, антонімічні пари, опозиції та ін.).

Предметом дослідження є концептуально-семантичні, лексико-граматичні, функціонально-семантичні, асоціативні та словотвірні властивості РЛАМ, її семантичні і словотвірні процеси.

Матеріалом дослідження слугували лексеми і фраземи загальнонародної англійської мови релігійної тематики. Матеріал дослідження налічує понад 3 170 мовних одиниць, дібраних методом суцільної вибірки з релігійних, тлумачних та інших словників, тексту Біблії, іншої агіографічної та апокрифічної літератури, залучених додатково.

Джерелами матеріалу дослідження слугували релігійні, тлумачні, асоціативні, словотвірні, етимологічні, перекладні та інші словники сучасної англійської мови (зокрема, її британського й американського варіантів як найбільш поширених у світі), які охоплюють релігійну лексику основних конфесій і релігій світу, тексти Старого та Нового Завітів (адже панівною релігією носіїв досліджуваної мови є християнство), узяті зі Святого Письма King James Version, а саме: David, Isaiah, Deuteronomy, Psalms, Genesis, Proverbs (Old Testament) та John, Matthew, Revelations, Ephesians, Romans, Hebrews, Galatians, 1 Peter, Acts, Luke, 1 King James Version John, 1 Corinthians, Philipians, 2 Peter, Mark, 1 Timothy (New Testament), електронні словники англійської мови (асоціативні, Online Etymology Dictionary, Collins English Dictionary, Oxford English Dictionary (у 13 т.), Merriam-Webster's English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English) та ін.

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження стали праці з концептуально-семантичного й лінгвокогнітивного вивчення лексики О. С. Кубрякової, Р. С. Помірка, Р. І. Дудка, В. А. Маслової, С. І. Білої, Л. В. Гнаповської; функціональної лінгвістики В. Г. Гака, О. В. Бондарка, О. М. Вольф, Р. С. Помірка, А. Е. Левицького, С. І. Терехової, Т. В. Парменової, лексичної семантики В. В. Віноградова, Ю. Д. Апресяна, І. В. Арнольд, Д. М. Шмельова, З. Д. Попової, Й. А. Стерніна, О. О. Тараненка, Р. П. Зорівчак, М. П. Кочергана, В. І. Заботкіної, І. М. Вигнанської, В. В. Єлісеєвої, Лж. Лайонза, С. Ульмана, А. Вежицької, А. А. Уфимцевої та ін.; структурної лінгвістики Ф. де Сосюра, Ш. Баллі, О. О. Потебні, Ю. Лотмана, М. Мерфі; психолінгвістики О. О. Леонтєва, О. О. Залевської, О. Котис та ін.; теорії тексту й дискурсу Ф. С. Бацевича, В. І. Карасика, В. А. Бурцева, І. Р. Гальперіна, П. Н. Донца, Н. О. Кравченко та ін.; етимології релігійної лексики Г. Пауль, М. Т. Верещ та ін.; фразеології А. В. Куніна, Н. М. Шанського, М. Ф. Алефіренка, Л. Л. Григорьєвої, та ін.; теорії метафори В. М. Телії, Н. Д. Арутюнової, Р. С. Помірка, І. О. Голуб, А. А. Ковтун та ін.; термінолінгвістики Л. А. Закреницької, Н. І. Жабо, М. Ю. Авдоніної, Л. В. Івіної та ін.; проблем моделювання та структурування картин світу й семантичних полів Ж. П. Соколовської, Б. А. Серебреннікова, І. О. Голубовської, Ю. Караулова, С. С. Єрмоленка, В. Л. Івашенко, Н. В. Клягіна та ін.; релігійного дискурсу А. В. Гончаренко, С. А. Кот, М. І. Федішин та ін.; семантичної деривації, словотвору й лексикографії Ю. А. Зацного,

Л. Ф. Омельченко, О. Д. Мешкова, О. В. Деменчука, О. М. Лашкевич та ін.; поліпарадигмального вивчення мовних одиниць С. І. Терехової, Н. І. Жабо, Н. Ю. Тодорової, Н. Д. Ткаченко, а також з релігієзнавства й теорії пізнання Е. Дюркгейма, Р. Декарта, М. Лютера, Е. Фромма, У. Цвінглі, В. І. Лубського, Н. Б. Мечковської, Г. І. Погромської та ін.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної в дослідженні мети був застосований *комплексний поліпарадигмальний підхід*, методика й процедура якого були доповнені й уніфіковані відповідно до завдань дослідження і специфіки досліджуваного матеріалу (див. детально розд. 2). Зокрема, були застосовані такі *методи*: 1) *лінгвістичні методи*: *структурний метод* та в його межах – *структурно-семантичний* і *лексико-граматичний аналізи* – для систематизації досліджуваного матеріалу у вигляді ФСП, його концептуально-семантичного й асоціативного відповідників, визначення їх властивостей; *метод класифікації* – для створення цілісної типології РЛАМ; *функціональний метод* і, зокрема, *методика функціонально-семантичних полів* та *контекстуальний аналіз* – для встановлення функціонально-семантичних властивостей РЛАМ та їх парадигм; *deskриптивний метод*, який дав змогу різнобічно описати загальні властивості й специфіку РЛАМ у системі мови й відповідному дискурсі; також були застосовані *кількісний аналіз* – для унаочнення й підсумування кількісних показників одержаних наукових даних; *словотвірний аналіз* – для дослідження словотвірного потенціалу РЛАМ, почасти – *психолінгвістичний аналіз* даних асоціативних словників англійської мови – для визначення нових, додаткових конотацій домінант досліджуваної лексики; додатково були залучені (2) *перекладознавчі методи* – *семантичний, комунікативний, трансформаційний* – для визначення лексико-семантичних, лексико-граматичних та функціонально-семантичних властивостей РЛАМ; 3) *загальнонаукові методи* – *аналіз, синтез, індукція, дедуція, порівняння, метод гіпотези, абстрагування та узагальнення* – для побудови моделі ФСП, відповідної концептосфери та для виконання окремих завдань лексико-граматичного і функціонально-семантичного аналізу досліджуваного матеріалу.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше*: застосовано поліпарадигмальний підхід до вивчення РЛАМ; проведено комплексний поліпарадигмальний аналіз РЛАМ, на основі якого визначено структурно-семантичні, лексико-граматичні, функціонально-семантичні, словотвірні та ін. властивості матеріалу дослідження, його мовної підсистеми (ФСП); типологізовано досліджуваний матеріал у вигляді низки класифікацій РЛАМ, запропоновано класифікацію конверсійних і композиційних моделей творення РЛАМ; визначено семантичні і словотвірні процеси, які відбуваються у РЛАМ, визначено її семантичний і словотвірний потенціал; систематизовано та доповнено класифікацію афіксів, за допомогою яких утворюється релігійна лексика.

Результати проведеного поліпарадигмального дослідження РЛАМ дозволяє винести такі **положення на захист**:

1. РЛАМ є структурно упорядкованою мовною підсистемою – ФСП, яке має моноцентричну сегментно-ярусну структуру, складається із опозиційних

мікрополів (1) «spiritual», (2) «person», (3) «material», тематичних груп та інших мікропарадигм у їх складі. Домінанта поля – лексема *God*. Для структури досліджуваного ФСП цілком релевантною є модель «ядро – периферія»: центр ядра містить лексему *God*, решта ядерної зони – домінанти мікрополів. Близьку периферію посідають загальноновживані та спеціальні лексеми і фраземи релігійної тематики, найбільш частотно вживані в мовленні, у їх первинних і вторинних номінативних значеннях, автохтонні й запозичені мовні одиниці. Далека периферія містить стилістично марковані, рідкісні лексеми і фраземи, які не так номінують явище, процес, предмет тощо із сфери церковно-релігійного буття, як визначають такі ознаки, стан, конотації. Відповідним чином структурована й концептосфера «*religion*» у свідомості носіїв британського та американського варіантів сучасної англійської мови. Її базова модель – «*angel – God - devil*» є універсалією для носіїв досліджуваної мови.

2. Відображення релігійної свідомості, а також пізнання зв'язку мови та релігії є важливим компонентом релігійної картини світу, яка виконує світоглядну функцію, базуючись на визнанні іншої дійсності поза межами чуттєвого сприйняття. Релігійна сфера є ментальним простором, яка не детермінується окремо взятою мовою, а володіє концептуальною конвергенцією та надкультурною трансцендентністю. Релігійна лексика виступає одиницями комунікації, оскільки несе в собі певний обсяг інформації з оцінно-стильовим значенням, що дає змогу вважати її прагматико-комунікативно спрямованою.

3. Функціонування РЛАМ дозволяє визначити певні семантичні зміни і процеси в семантичній структурі слова або окремого ЛСВ унаслідок модифікації семантики слів. Семантичний розвиток обмежено динамічною системою мови, функціонування якої частково детерміновано діахронічним розвитком та синхронічним станом концептосфери. Семантична структура релігійної лексики є нелінійною, оскільки відокремлює додаткові значення та відтінки, на що вказують денотативні та конотативні компоненти. Лексико-семантичні варіанти лексеми *God*, контекстуальні і сталі вживання лексем *angel*, *devil* та їхніх похідних свідчать про найбільше поширення цих мовних одиниць у сучасному мовленні пересічного природного носія англійської мови, а також і в текстах різної жанрово-стилістичної належності, які не обов'язково є відповідним чином тематично детермінованими. Ці лексеми демонструють багату палітру емоцій та асоціацій у мовленнєвій взаємодії. Вони ж є і свідченням поширення процесів транссемантичності, трансфункціональності та інших функціонально-семантичних трансформацій у семантиці РЛАМ.

4. РЛАМ зазнає метафоричного та метонімічного переосмислення, спричинених нерідко ресемантизацією або десемантизацією первинної номінації. Метафора ефективна там, де усвідомлюється потреба у вираженні прагматичного аспекту комунікації. Метафоричне переосмислення, порівняно з метонімічним, характеризується вищим ступенем мовної абстракції, фігурує як експресивніша форма образності, глибша семантична трансформація.

5. РЛАМ переважно побудована на основі морфологічного, семантичного та синтаксичного способів словотвору сучасної англійської мови. Експлікація

сміслового значення афіксального способу словотвору є найпродуктивнішою та найактивнішою й визначається як сфера моделювання релігійних найменувань.

6. РЛАМ є здебільшого опозитивно асоційованою на основі співвідношення «добро – зло». Ці асоціації як позитивно, так і негативно конотовані, що свідчить про енантіосемічне сприйняття поширених релігійних концептів носіями досліджуваних варіантів англійської мови, що нерідко спричинено функціонально-семантичними трансформаціями семантики РЛАМ.

7. Основними семантичними процесами, які відбуваються в семантиці РЛАМ, є такі: метафоризація, метонімізація, десемантизація, ресемантизація, транссемантичність, трансфункціональність, поліфункціональність. Вони є свідченням сучасних тенденцій розвитку досліджуваної мовної підсистеми релігійної лексики.

Теоретичне значення дослідження полягає в доповненні й подальшому розвитку методології поліпарадигмального аналізу мовного матеріалу, у створенні моделі систематизації й уніфікації РЛАМ, у вивченні концептуально-семантичних, функціонально-семантичних, психолінгвістичних, структурних, психолінгвістичних і словотвірних особливостей досліджуваного матеріалу та їх описі. Дисертаційне дослідження є певним внеском у подальший розвиток теорії семантичного поля, дискурсного й контекстуального аналізу, семантичних і словотвірних процесів, теорії поліпарадигмальності.

Практична цінність одержаних результатів полягає передусім у поглибленні положень лексичної та функціональної семантики, лексикології і словотвору англійської мови, загального та германського мовознавства. Основні положення й фактичний матеріал дисертації можуть бути використані у викладанні курсів лексикології англійської мови (розділи «Типи лексичної номінації», «Семасіологія», «Фразеологія», «Семантичні процеси», «Системні відношення в лексиці»), стилістики англійської мови (розділи «Лексична стилістика», «Стилістична семасіологія»), загального мовознавства (розділи «Система і структура мови», «Словотвір», «Методи лінгвістичних досліджень», «Семантика», «Фразеологія»), германського мовознавства (розділи «Історія англійської мови», «Лексичний склад англійської мови»), почасти – в теорії та практиці перекладу з англійської і на англійську мову, а також у спецкурсах із лінгвокультурології, функціональної семантики, психолінгвістики, дериватології, галузевого перекладу. Матеріали дослідження будуть корисними й у лексикографічній практиці.

Особистий внесок здобувача полягає в подальшій розробці та викладенні теоретико-методологічних засад поліпарадигмального аналізу РЛАМ, у вивченні лексикографічних та літературних першоджерел. Результати дослідження одержані самостійно. Теоретичні положення й висновки сформульовані безпосередньо автором. Усі наукові статті й тези написані одноосібно.

Апробація результатів дисертації відбулася в наведених нижче публікаціях (статтях і тезах). Основні положення й результати дисертаційного дослідження апробовано на науково-методичних семінарах, щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка

(разом б): на пленарному засіданні Наукової конференції, присвяченої науковій та педагогічній діяльності доцента кафедри класичної філології І. І. Андрейчука (м. Львів, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес» (м. Тернопіль, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Філологічні науки, міжкультурна комунікація та перекладознавство: теоретичні та практичні аспекти» (м. Венеція, Італія, 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку науки, освіти та суспільства» (м. Полтава, липень 2021 р.), III Міжнародна науково-практична конференція «Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 2021 р.).

Публікації. Основний зміст роботи викладено у вісьмох публікаціях: чотирьох наукових статтях, із яких три опубліковані в фахових виданнях України, одна – в іноземному виданні, що входить у наукометричну базу даних Scopus, та чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій двома мовами, інформації про публікації автора, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаної літератури, списку словників та довідників, списку першоджерел матеріалу дослідження та додатків. Загальний обсяг дисертації з анотаціями, бібліографією та додатками складає 300 сторінок, обсяг основного тексту (без додатків) – 247 сторінок. Список використаних джерел налічує 355 позицій, із них: наукова література – 316 (у тому числі 64 іноземними мовами), довідкова література і лексикографічні джерела – 31 позиція (у т. ч. 10 іноземними мовами). У Додатках подано текст Біблії King James Version (додаток А), таблиці суфіксальних та префіксальних значень РЛАМ (додаток Б), діахронічно-семантична класифікація релігійної лексики англійської мови Т. Чейса (додаток В), репрезентування концепту *БОГ* стійкими виразами та ідіомами англійської мови (додаток Г).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, визначено об'єкт і предмет аналізу, окреслено мету й завдання роботи, розкрито її наукову новизну, теоретичну та практичну цінність, визначено джерела та методи дослідження, сформульовано основні положення на захист, подано відомості про апробацію результатів дослідження.

У *розділі 1* «**Теоретичні засади комплексного, поліпарадигмального вивчення релігійної лексики сучасної англійської мови**» визначено головні поняття й терміни дисертаційного дослідження, проаналізовано науковий доробок українських та іноземних попередників, які вивчали РЛАМ, окреслено головні підходи до аналізу РЛАМ, експліковано основні характеристики релігійної картини світу та їх значення для британців та американців, виокремлено особливості жанрової структури релігійного дискурсу. У цьому розділі також охарактеризовано ФСП як систему РЛАМ.

Комплексне вивчення мовних категорій та одиниць мови ґрунтується, з одного боку, на концептуалізації понять, репрезентованих досліджуваним мовним

матеріалом, а з іншого боку – на розробці комплексної методології дослідження, методи і процедура якої дозволили б різнобічно схарактеризувати аналізований мовний матеріал. В основі комплексного поліпарадигмального аналізу РЛАМ покладено семіотичні теорії (теорію мовної відносності, теорію знака, теорію функціонального поля), ідеї і концепції концептуальної семантики й когнітивної лінгвістики, розроблені Дж. Лакофом, Р. Джекендоффом, О. С. Кубряковою, Р. С. Помірком, Ф. С. Бацевичем, О. П. Кузнецовим та ін., лексичної семантики, сформульовані у працях А. А. Уфимцевої, А. Вежбицької, Дж. Лайонза, Д. М. Шмельова, Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, О. О. Тараненка, Р. І. Дудка та ін., граматики, постульовані В. В. Віноградовим, Р. С. Помірком та ін., функціональної семантики, розроблені О. В. Бондарком, О. В. Вольф, В. В. Заложних, С. І. Тереховою та ін., структурної семантики (праці І. А. Бехти, Л. Блумфільда, Ч. Філмора, А. Ж. Греймаса та ін.), словотвору (роботи Л. В. Щерби, О. М. Трубачова, І. С. Улуканова, Ф. Планка, В. Дреслера та ін.), почасти – психолінгвістики (розробки О. О. Леонтєва, М. П. Муравицької, О. О. Залевської та ін.), дискурсології, теорії тексту й міжкультурної комунікації (праці О. С. Кубрякової, Н. Д. Арутюнової, О. О. Кібрика, О. А. Турбіної, Е. Ж. Л. Бюіссанса, В. І. Карасика, Ф. С. Бацевича, А. Й. Паславської та ін.).

В основі розуміння і вживання РЛАМ покладено низку концептів, об'єднаних у концептосфері «religion». Вони репрезентують розуміння релігії як особистого й суспільного світогляду носіїв англійської мови.

Концептосфера «релігія» являє собою сукупність концептів, наявних у свідомості носіїв мови незалежно від їх віросповідання або атеїстичної орієнтації. Базовою моделлю концептосфери «religion» у свідомості носіїв англійської мови (її британського та американського варіантів зокрема) є розуміння її як форми людської свідомості, заснованої на універсальному розумінні сил добра і зла, протиставлених у кожній релігії. Панівною релігією Великої Британії та США є християнство, тому саме християнський світогляд взято за основу побудови базової моделі концептосфери «religion», яку можна структурувати так:

Схема 1.1

Базова модель концептосфери «religion» як форми людської свідомості

<i>righteous / spiritual</i>			<i>G O O D</i>
<i>Heavens, paradise</i>			
<i>APOSTOLS, SAINTS, PROPHETS</i>	<i>ANGELS, ARCHANGELS</i>	<i>The Holy Bible (God's commandments), holy communion, prays, righteous deeds</i>	
<i>atheism</i>	<i>GOD / I</i>	<i>religion</i>	
<i>Devil</i>			<i>E V I L</i>
<i>Demons</i>	<i>hell (purgatory)</i>	<i>temptations, sins, wrongdoings, deeds</i>	
<i>sinners / material</i>			

Головним концептом світогляду як набожного, так і атеїстично налаштованого британця / американця є концепт *GOD* як вища інстанція, вищий суд, диференціюючий добро і зло – дві рушійні сили буття. Для християн це Бог-Свята Трійця, для ісламістів – пророк Мухаммед (Мохаммед), для буддистів – Будда, в індуїзмі – Брахма, Вішна, Шива, для юдеїв – Яхве.

Концепт *RELIGION* у суспільних та гуманітарних науках розуміють як інститут суспільства, його структурну одиницю (див. схему 1.2), яка передусім асоціюється з церквою – місцем проведення богослужінь і парафією в цілому. Це суспільна неприбуткова організація, яка надає людині моральну, духовну та іншу можливу підтримку. Для британців участь у житті парафії є безкоштовною; вони самі для себе визначають величину донацій для церкви у вигляді благодійності. Для багатьох штатів США парафіяни мають відраховувати 7% свого прибутку на потреби парафії, чим підкріплюють своє членство в ній. Та все ж головним для «божих» церков є участь у духовному житті парафії (богослужіннях, молебнях, паломництвах, для християн – регулярне прийняття святого причастя).

Схема 1.2

Концепт *РЕЛІГІЯ* як інститут суспільства

<i>Я</i>				
Держава	церква	сім'я	школа та інші соціальні групи	інші інститути суспільства
<i>РЕЛІГІЯ</i>				
віросповідання	релігієзнавство	теологія	марновірство	психологія колективного й особистості
<i>СУСПІЛЬСТВО</i>				

У такому розумінні релігія (або атеїстична позиція) є певним посередником між людиною і суспільством. Вона впливає на формування особистості опосередковано через державу, церкву, сім'ю, інші соціальні групи та почасти – інші інститути суспільства. Сформована в такий спосіб особистість визначає суспільну орієнтацію, впливає на стан суспільства та його життєдіяльність.

В історії духовної культури кожної нації мова й релігія посідають особливе місце. Це найдавніші, важливі, але не тотожні форми суспільної свідомості. За своїм змістом концептуально-семантична система свідомості й мови найближча до повсякденної свідомості. В умовах глобалізації релігійна комунікація є важливим інструментом соціальної активності, завдяки якому відбувається масштабний міжкультурний діалог на всіх рівнях соціуму, що сприяє його інтеграції, уніфікує мову релігії.

Термін *мова релігії* використовують у широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні мова релігії – це знакова система, яка включає широкий діапазон вербальних і невербальних засобів, і вербалізована мова є лише одним із компонентів цієї системи. У вузькому значенні – це усні й письмові тексти, які використовують у релігійній теорії та практиці, всі мовні складники, які використовують у релігійній ідеології, теорії та практиці.

Беручи за основу визначення картини світу В. А. Масловою, можна сказати, що релігійна картина світу (РКС) є результатом переробки культової інформації про Бога, Всесвіт, середовище буття та людину в ньому через призму дихотомії *добро* : *зло*. Відображення та обробка віряними інформації визначає її сприйняття дійсності і ставлення до світу, адже, як зазначає Б. А. Серебренников, картина світу – це цілісний, глобальний образ світу, який є результатом усієї духовності людини, а не окремої її сторони, що слушно характеризує й РКС.

Основними ознаками РКС за Л. Б. Нікітіною є такі: суб'єкт, який створює картину світу; об'єкт (світ або його фрагмент), образ якого відтворюється за допомогою творчої активності суб'єкта; форма подання об'єкта (світу або його фрагмента), а також передусім божество, божі сили, знання, постулати, божественний простір (небеса, рай / пекло), час (земне буття й вічність).

У 1246 р., як зазначають О. В. Дмитрієва, А. В. Третьяков, В. В. Чернов та ін., від католицької конфесії відбрунькувалася англіканська церква як результат впровадження ідей реформації у Великій Британії. Англіканське вчення побудовано на Писанні, творах і традиціях Апостольської церкви, ранніх працях Святих Отців Церкви. Євангелізм, ліберальні християни, англо-католицизм та англо-православ'я – це сучасні напрями англіканства, поширеного у Великій Британії. У США в наш час християнство представлено переважно католицькою конфесією, проте й інші конфесії, як і секти, є поширеними. Також численними в цих країнах (останнім часом переважно через біженців) є іслам і буддизм.

Функціонально-семантичні та лексико-граматичні особливості найкраще можна дослідити шляхом залучення функціональних лінгвістичних підходів, тож базовою моделлю систематизації матеріалу дослідження є ФСП – структурована єдність лексико-граматичних одиниць, інтегрованих за семантичними, структурними, граматичними, функціональними та іншими ознаками. З погляду функціональної семантики й функціональної граматики найважливішими ознаками ідентифікації РЛАМ як складників ФСП «religion» є їх значення та комунікативна ситуація, у якій вони вживані.

Зі структурно-семантичної та лексико-граматичної точок зору ознаками досліджуваного ФСП є такі: 1) наявність лексико-семантичного, лексико-граматичного, функціонально-семантичного, стилістичного і структурного шарів, які репрезентовані не лише в ядерній зоні, а й на близькій і далекій периферії поля; 2) певна маргінальність меж ФСП, його мікрополів та ТГ; 3) семантична аналогія; 4) полісемічний паралелізм (за О. О. Тараненком); 5) поширені синонімія антонімічних парадигм та антонімія синонімічних парадигм як системотворчі ознаки ТГ у ФСП «religion»; 6) непослідовна опозитивність репрезентацій концепта *RELIGION*; 7) структурно-семантична цілісність, відносна «закритість» ФСП «religion» як «завершеного фрагменту картини світу в егоцентричній» (О. Яковлева), «антропо- і системоцентричній інтерпретації» (С. І. Терехова). Догматичність релігійних понять і постулатів забезпечує відносну стабільність, певну «закритість» досліджуваної лексичної підсистеми. Водночас функціонування в повсякденному мовленні, частотна актуалізація РЛАМ у ньому, міжмовні контакти, інтерференція, подальший розвиток наукової (у т. ч. й теологічної) думки, а також неприпинний розвиток англійської мови як міжнародної, державної, однієї з найбільш поширених світових мов – це чинники, які сприяють подальшому розвитку ФСП «religion», що передусім очевидно в семантичних процесах, які відбуваються в семантичній структурі РЛАМ (див. детальніше розд. 3), а також у процесах засвоєння запозичених РЛАМ.

Основний християнський вокабуляр склали релігійні запозичення періоду християнізації Британії. Чимало ЛСВ тогочасних «церковних» запозичень

переосмислені та інтерпретовані сьогодні інакше. Іншими потужними джерелами РЛАМ є давньоісландська і французька мова-посередник, інші мови Європи і Азії.

РЛАМ, незважаючи на її певну семантико-стилістичну «обмеженість», досліджують і на матеріалі текстів різної жанрово-стилістичної належності. Саме в межах мікро- та макроконтексту можна дослідити функціональну семантику РЛАМ, транссемантичність, трансфункціональність, ресемантизацію та інші семантичні процеси і зміни (див. розд. 3). Значною мірою особливості РЛАМ детерміновані жанрово-стилістичною належністю тексту, у якому ця лексика вживана, а також типовими ознаками і специфікою відповідного дискурсу. Тому розвиток дискурсного аспекту вивчення РЛАМ, яке набуває розвитку останніми декадами (див. праці К. В. Бобирєвої, В. І. Карасика, О. Б. Казніної, В. А. Бурцева та ін.), є важливим і перспективним у лінгвістиці в цілому.

Основними ознаками релігійного дискурсу як інституційного є такі: чітка, ієрархізована детермінація базових учасників комунікації (Бог – священник – парафіянин), чітко визначений хронотоп (місце спілкування – храм, час – богослужіння), відкрита декларація цінностей і норм поведінки (ключовим ціннісним концептом є *VIPA* як ментальний стан людини), опора на прецедентні тексти, жанри, наявність чітких цілей і відповідних їм комунікативних стратегій (молитовної, сповідальної, стверджувальної, роз'яснювальної та ін.), вживання типових для релігійного спілкування кліше і зворотів (В. І. Карасик); апелювання до абсолюту Бога, Його всемогутності, справедливості, перемоги добра над злом.

У розділі 2 «**Методологічні засади комплексного, поліпарадигмального аналізу релігійної лексики англійської мови**» окреслено методологію поліпарадигмального аналізу, процедуру, методи та прийоми дослідження, застосовані для дослідження РЛАМ (концептуально-семантичний, лексико-граматичний, функціонально-семантичний, психолінгвістичний, словотвірний аналіз та ін.). Методика і процедура комплексного поліпарадигмального аналізу були доповнені нами структурним і словотвірним аналізом, що зумовлено завданнями дослідження та специфікою досліджуваного матеріалу.

Методологічними засадами дослідження є фундаментальні розробки питань методології І. О. Бодуена де Куртене, О. О. Потебні, Ф. Ф. Фортунатова, К. Бругмана, А. Шлейхера та ін. Поліпарадигмальний аналіз як комплексне дослідження РЛАМ ґрунтується на методиці поліпарадигмального підходу, розробленого в лінгвістиці на початку ХХІ ст. (див. праці С. І. Терехової, Н. Ю. Годорової, Н. І. Жабо, Н. Д. Ткаченко).

У дисертації термін *методологія* розуміємо як систему теорій, концепцій, принципів, методів, прийомів і методик будь-якого наукового дослідження. «Це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища» (Г. С. Цехмістрова). *Методику* розуміємо як систему принципів, методів і прийомів наукового дослідження в межах певного наукового підходу. Термін *метод* уживано в його поширеному значенні «спосіб пізнання» (УМЕ; О. О. Селіванова; Merriam-Webster). Водночас «систематизований план презентування матеріалу для інформування» (*переклад наш* – Б. М. І.) (Merriam-Webster) визначаємо як *процедуру* аналізу, а не як *метод* (там само).

Поліпарадигмальне вивчення РЛАМ передбачає її аналіз у концептуально-семантичному, лексико-семантичному, лексико-граматичному, структурному, функціонально-семантичному, словотвірному, додатково – психолінгвістичному й лінгвокультурологічному аспектах. Традиційну методику поліпарадигмального аналізу (С. І. Терехова, Н. І. Жабо та ін.) доповнено поглибленим структурно-морфологічним аналізом, що було зроблено вперше в мовознавстві. Слідом за Н. Д. Ткаченко залучаємо лінгвокультурологічні дані до поліпарадигмального аналізу як додаткове джерело задля більш повного розуміння особливостей менталізації релігійних понять у свідомості носіїв досліджуваної мови та способів їх експлікації в аналізованих її варіантах.

Була розроблена така процедура поліпарадигмального аналізу РЛАМ: 1) проаналізовано доробок науковців-попередників щодо стану вивчення РЛАМ, визначено недостатньо досліджені та недосліджені аспекти, на основі чого сформульовано мету й завдання дослідження, обрано його методологічну основу, напрям дослідження; 2) досліджено термінологічну неоднорідність визначення ключових методологічних понять і відповідних термінів (*методологія, методика, метод, процедура аналізу*), окреслено їх робочі дефініції; 3) складено й розвинено далі методику комплексного поліпарадигмального аналізу (зокрема, зважаючи на завдання дослідження і ступінь вивчення РЛАМ, її доповнено поглибленим структурно-морфологічним аналізом та додатково залучено лінгвокраїнознавчі й релігієзнавчі дані); 4) концептуалізовано поняття *РЕЛІГІЯ* у вигляді відповідної концептосфери, окреслено її наповнення, складено базову модель, яку вивчено з боку релігієзнавства та з точки зору менталітету носіїв досліджуваних варіантів англійської мови і спроекційовано на досліджуваний мовний матеріал; 5) систематизовано матеріал дослідження у вигляді ФСП, схарактеризовано його структуру, наповнення, поліпарадигмально досліджено його мікрополя, ТГ, дрібніші парадигми у їх складі, а також окремі РЛАМ, визначено в такий спосіб лексико-семантичні, функціонально-семантичні, лексико-граматичні, структурно-морфологічні властивості, їх асоціації та лінгвокультурну специфіку; 6) на основі проведеного аналізу визначено й описано семантичні процеси, які відбуваються у РЛАМ у наш час, та словотвірні механізми, які беруть участь у творенні сучасної, частотноуживаної РЛАМ; показано динаміку розвитку й функціонування РЛАМ у текстах різної жанрово-стилістичної належності, охарактеризовано особливості жанрової структури релігійного дискурсу; 7) складено класифікацію конверсійних і композиційних моделей творення релігійної лексики, після чого уніфіковано типологію РЛАМ.

Для висвітлення семантичних трансформацій у метафоричних та метонімічних виразах релігійної семантики, а також частково для більш глибокого вивчення семантичних процесів досліджуваних РЛАМ разом із функціонально-семантичним аналізом були застосовані також когнітивно-семантичний аналіз і дискурс-аналіз.

У межах структурного методу були залучені структурно-функціональний аналіз, аналіз за безпосередніми складниками, трансформаційний аналіз, компонентний аналіз, аналіз словникових дефініцій, описовий метод,

лексикологічний та лексикографічний аналіз, словотвірний аналіз, а також низка загальнонаукових методів.

У розділі 3 «Поліпарадигмальний аналіз релігійної лексики англійської мови: семантичні процеси та особливості функціонування» проаналізовано підходи до класифікації РЛАМ, визначено лексико-семантичну й функціональну специфіку РЛАМ, охарактеризовано багатозначність, семантичні зміни в РЛАМ (генералізація, конкретизація (спеціалізація), модуляція семантики РЛАМ) та семантичні процеси (семантична деривація, метафоризація, метонімізація, транссемантичність, трансфункціональність, десемантизація, ресемантизація, поліфункціональність).

Структура ФСП «religion» містить мікрополя (далі – МкП) (1) «spiritual», (2) «person», (3) «material». Кожне з виділених МкП складається із ТГ, сегментно-ярусно розповсюджених по всіх структурних рівнях ФСП.

МкП «spiritual» укладено на основі базової моделі концептуалізації релігії (схема 1.1), у центрі якої є домінанта МкП *God*, від якої «відбруньковуються» такі ТГ: 1) Бог (*God* «Бог», *the Supreme Being* «Верховна істота»); 2) помічники Бога (*angel* «ангел», *apostle* «апостол», *Archistrategos, captain of the host of the Lord* «архістратиг Михаїл» та ін.); 3) супротивники Бога (*antichrist* «антихрист», *Apollyon* «ангел безодні»); 4) місце мешкання (*heaven* «небо, небеса», *hell, abyss, inferno* «пекло», *limbo, purgatory, in-between* «чистилище» та ін.); 5) християнські догмати (*apocalypse* «апокаліпсис», *resurrection* «воскресіння»); 6) релігійні переконання та вчення (*denomination* «віросповідання», *Christianity (Catholic, Orthodox, Protestant)* та ін.).

МкП «person» містить такі ТГ: 1) служителі інституту церкви (*abbot* «абат», *archdeacon* «архідиякон»); 2) ставлення до релігії, віросповідання, напрями християнства (*heretic* «єретик», *baptist* «баптист», *church folk, Anglican* «англіканець» та ін.); 3) релігійні організації та об'єднання (християнські: *abbey* «абатство», *diocese* «єпархія»; іновірні: *sect* «секта», *islamic organizations* «ісламські організації», *buddists* «буддисти» та ін.); 4) релігійна поведінка, етикет (*sinner* «грішник», *hermit* «пустельник, відмовник»); 5) учасник релігійних обрядів (*godchild* «похресник», *godparents* «хрещені батьки»).

МкП «material» складають ТГ: 1) релігійна література (*Gospel* «Євангеліє», *apocrypha* «неканонічні тексти; апокрифи», *agiographic texts* «агіографічні, церковнослужбові тексти» та ін.); 2) обряди (*annual* «меса, яку служать кожного року», *to anabaptize* «хрестити вдруге»); 3) свята (*Christmas* «Різдво», *Easter* «Пасха», *Ascension Day* «Вознесіння Господнє», *Dormition of the Theotokos* «Успіння Богородиці»); 4) релігійні споруди (*church, kirk* «церква, християнський храм», *ambo* «кафедра»); 5) предмети культу, релігійної практики (*frankincense* «ладан», *chrism* «елей»); 6) ритуальні страви (*prophora* «просфора», *Easter cake* «паска», *artos* «артос»); 8) одяг священнослужителів (*clobuk* «клобук», *rhason* «ряса» та ін.).

У складі ТГ РЛАМ ієрархізовано й упорядковано на ярусах ФСП за такими критеріями: 1) за семантичними ознаками і призначенням у християнстві та в церкві як соціальному інституті; 2) за функціонуванням у різних релігіях та конфесіях розрізняють а) загальнорелігійну лексику, яка репрезентує поняття,

властиві всім монотеїстичним релігіям (*God, soul, pray, sin* та ін.); б) слова, які означають поняття, притаманні всім християнським конфесіям (*Saint Trinity, Holy Spirit, Jesus Christ, apostle, New Testament, confession, salvation* та ін.); в) РЛАМ, притаманна окремим християнським конфесіям (наприклад, номінації пасторів *priest, pastor, Roman Catholic priest, cure, cardinal* та ін.; г) назви богослужіння: *vesper, vigil, night service, midnight mass, watch night, mass, litia* та ін.; д) назви частин храму: *icon-stand, altar screen, ambon, pulpit, vestibule, church porch* та ін.); 3) за стилістичною маркованістю РЛАМ диференціюють як загальноновживану, терміни, професіоналізми, розмовні слова, реалії; 4) за лексико-граматичною віднесеністю розрізняють типові РЛАМ – іменники, прикметники, дієслова; вільні й сталі словосполучення; 5) за ознакою морфологічної структури розрізняють типи РЛАМ, які належать до різних словотвірних моделей, наприклад: Noun + Noun, Noun + Participle, Adjective + Noun, Noun + Preposition + Noun, Participle + Noun, Noun + Verb, Verb + Noun, Verb + Adjective, Pronoun + Noun, Pronoun + Participle, Pronoun + Adjective, Noun + Adjective, Adjective + Adjective, Adjective + Participle, Participle + Adverb, Adverb + Participle та ін.; 6) за походженням РЛАМ розпадаються на питомі й запозичені одиниці; 7) за частотністю вживання носіями мови розрізняють регулярно (частотно) вживані РЛАМ та рідкісні.

Слідом за Д. І. Рижковим класифікуємо РЛАМ і за такими семантичними критеріями: 8) власні біблійні назви: а) теоніми: лат. *Deus* англ. *God*, лат. *Dominus*, англ. *Lord*, б) звернення до Бога: (амер.) *Heavenly Father!*, (брит.) *Our Father!*, (лат.) *Pater Noster!* та ін.; в) найменування Бога-Сина: *Jesus Christ, Messiah, God's Son*; г) біблійні персонажі: *Abel, Cain, Eve, Adam, Baltazar, Benjamin* та ін.; 9) загальні біблійні назви: *altar* «вівтар», *angel* «ангел», *apostle* «апостол», *chalice* «чаша, потир» та ін.; 10) учасники релігійного дискурсу: священнослужителі, номінації іновірців, неофітів, назви переходу в духовний сан тощо. За Т. Чейсом за (11) діахронічно-семантичною ознакою класифікуємо РЛАМ на такі групи: а) *belief, doctrine, and spirituality*; б) *churches, sects, and religious movements*; в) *the institutional church*; г) *worship, ritual, and practice*; д) *artefacts*.

Поглиблюючи класифікацію В. Б. Бакули, К. Безпалова поділяє РЛАМ на такі семантичні підгрупи: а) традиційно-релігійна лексика, яка наявна в усіх видах текстів релігійної проповіді (сюди належить (а1) лексика, що позначає символ віри: *God, Jesus Christ, Holy Spirit*; (а2) РЛАМ для позначення основних релігійних дій: загальнорелігійних – *to pray, prayer, the confirmation, liturgy, mess, sacrifice, baptism, to baptise, faith, to believe, to preach, to sermonize; divine service, fast, lent* та ін.; історичних подій та явищ – *Resurrection, crucifixion, revelation, Holy Communion*; (а3) РЛАМ – номінації невід’ємних атрибутів християнської віри: *Bible (Holy Bible), Gospel, gospel reading, carols, Heaven, hell, the throne of God* та ін.; (а4) РЛАМ, які позначають церковні інститути: *church, monastery, cloister* та ін. ; б) РЛАМ, (б1) запозичені з основних сакральних текстів — Старого Завіту, Євангелія (ідіоми й афористичні вислови, які виражають підкреслено «закінчені» думки (думки-підсумки, думки-висновки), передані емоційно, у яскравому й самобутньому мовному оформленні), (б2) інтертекстуальні реалії-топоніми, пов’язані з біблійною історією, (б3) біблійні зоосемізми, флористичні номінації, (б4) біблеїзми-соматизми та РЛАМ, які вказують на фізіологію людини;

в) загальноновживані мовні одиниці, які набувають семантики РЛАМ у контексті релігійної проповіді: *life, deed, law, love* та ін.

У процесі поліпарадигмального аналізу була визначена низка семантичних змін та семантичних процесів, властивих РЛАМ, які окреслюють параметри її функціонування в сучасній англійській мові. У визначенні семантичних змін спираємося на розробки С. Ульманна, О. О. Тараненка, М. П. Кочергана, а також на типологію перекладацьких (семантичних) трансформацій; у визначенні семантичних процесів – на роботи Н. Д. Арутюнової, Р. С. Помірка, Р. І. Дудка, Н. І. Жабо, І. В. Бугаєвої, М. С. Смірної.

Поповнення словникового складу є наслідком двох головних процесів: процес зростання, завдяки якому мова збагачується новими словами, і процес змін, за якого наявні одиниці зазнають семантичних змін. Г. Пауль, М. Браян, О. Кошкіна та ін. розрізняють (1) кількісні семантичні трансформації (звуження значення слова та його розширення), (2) якісні, тобто перенесення значення (метафоризація та метонімізація) та (3) аксіологічні зміни (амеліорація, пейорація) (М. Bryant). До семантичних змін включаємо генералізацію, конкретизацію (спеціалізацію), модуляцію, до семантичних процесів слідом за Н. І. Жабо та ін. відносимо транссемантичність, трансфункціональність, десемантизацію, ресемантизацію, поліфункціональність і кваліфікуємо їх як (4) функціонально-семантичні трансформації.

У процесі семантичного розвитку часто спостерігається генералізація первинної, загальноновживаної, більш конкретної / вузькоспеціальної семантики із трансформуванням її в переносну, вторинну номінацію релігійного змісту. Так, наприклад, первинна, пряма номінація (*n*) *fly* «політ; переміщення у повітрі на крилах» (OED) у наш час набуває в американському варіанті англійської мови та в європейській англійській семантики «будь-який рух, переміщення у повітрі або космосі». У релігійному контексті *to fly in the face of providence* ця лексема у граматичній функції дієслова втрачає свою пряму номінацію «летіти» й актуалізує переносну, більш широку семантику «випробовувати долю» (OED), а в ідіомі *a fly in the ointment* «ложка дьогтю в діжці меду» втрачає свою первинну номінацію.

У процесі історичного розвитку відбулася модуляція первинного значення лексеми *holiday*: OE *haligdæg* «день релігійного свята» > ME *holi day* «церковне свято, що припадає на робочий день» > ModE *holiday* «свято; вихідні, канікули, відпустка» (ED). У наш час, як відомо, це не лише «релігійне свято», а (1) «будь-який святковий день», (2) «вихідний, відпустка, канікули» (OED).

Лексема *season* у релігійному контексті втратила первинне значення «час посіву»; на основі загальноновживаного ЛСВ «пора року, сезон» вона набула вказування на скромні періоди церковного календаря: *Non-Lenten season* (OED). Розширення значення цієї лексеми відбиває збільшення логіко-семантичного змісту слова й поширення його на більш широке коло речей.

У період Реформації та Просвітництва чимало загальноновживаних лексем зазнали обмеження релігійною сферою використання і / або набули специфічного релігійного значення. Так, іменник *doctrine* початково означав «навчання, освіта, інструктаж», проте набув конкретизованого церковного значення «сукупність принципів чи вірувань, особливо релігійних» (OED).

Як поліпарадигмальний феномен семантична деривація являє собою складний багатогранний процес породження нових значень слова, який приводить до перебудови семантичної структури слова та впливає на лексико-семантичну підсистему мови, надає їй динамічності, здатність швидко реагувати на зміни позамовної дійсності та відображати їх (О. В. Деменчук). Наприклад, похідність реалізується на основі категоріального зсуву – певна фізична ознака або ситуація вихідного значення використовується як модель абстрактної властивості або ситуації та застосовується до референта з принципово іншими властивостями (пор.: укр. *м'який вирок*, англ. *soft science*).

Неоднаковий темп розвитку значень у різних мовах дозволяє говорити про семантичну дивергенцію – процес і результат розвитку нових ЛСВ у семантичній структурі багатозначного слова / словосполучення, які функціонують у різних національних варіантах полінаціональної мови або вживаються у різних обмежених сферах спілкування (О. Сахнова). Семантична дивергенція властива, наприклад, лексемі *advowson* завдяки наявності двох значень, які функціонують у британському й американському варіантах англійської мови. Так, у британській англійській це слово має значення «право презентування вільному приходу», а в американській – «право назвати ім'я господаря (утримувача) церковного приходу» (OED; LDCE). Дієслово *disestablishment* у британській англійській означає «позбавити церкву встановленого статусу», в американському варіанті – «позбавити державну церкву офіційних повноважень і підтримки уряду» (LDCE).

Метафора містить приховане порівняння, яке реалізується через застосування назви одного предмета до іншого, виявляючи при цьому якусь важливу рису другого (І. В. Арнольд). Так, апостол Павло в Листі до Ефесян використовує метафоричне порівняння для висвітлення величі й гідності подружжя – найтіснішого й найбільшого із зв'язків, вознесене Христом до гідності таїнства, у якому апостол Павло порівнює подружню любов із любов'ю Христа, воплощеного Слова, до Його святої Церкви (Д. фон Гільдебрант): *Husbands, love your wives, even as Christ also loved the church, and gave himself for it (Eph 5:25)*.

Образ Святого Духа знаходимо в Новому Завіті в метафоричному виразі з лексичною одиницею *вогонь*, який з'являється під час сходження Святого Духа на апостолів: *And there appeared unto them cloven tongues like as of fire, and it sat upon each of them (Acts 2:3)*. Могутність Господа Бога теж порівнюється з вогнем: *I am come to send fire on the earth; and what will I, if it be already kindled? (Luke 12:49)*.

На відміну від метафори, метонімія не заміщує одне поняття іншим. За Р. С. Помірком, метонімія – це семантичний зсув у референції, у результаті чого «породжується» новий смисл висловлення, яке може містити і спеціалізацію, і конкретизацію лексичного значення, і генералізацію. Проаналізувавши низку прикладів метонімії у біблійних віршах, поділяємо її на ту, (а) яка вказує на певні наслідкові асоціації (цей тип метонімії або замінює попередню дію чи об'єкт наступною дією чи об'єктом, або замінює наступну дію чи об'єкт попередньою дією чи об'єктом: *Moses: For Moses of old time... them that preach him, being read... (Acts 15:21)*; *The Prophets: If they do not hear Moses and the prophets... (Luke 16:31)*; *Esaias: sitting in his chariot read Esaias... (Acts 8:28)*. Виконавець замінюється

назвою своїх дій чи продукту); (б) просторові асоціації (її легко відрізнити від інших, оскільки місцезнаходження номінує те, що там знаходиться / відбувається: *Woe to thee, Chorazin! Woe to thee, Bethsaida!... (Matt. 11:21)* – Хоразин та Віфсаїда розміщені для відповідних мешканців, оскільки між містом та його жителями існують тісні та усталені стосунки; *Ye are the salt of the earth... (Matt. 5:13)* – Земля асоціюється з мешканцями; *what is a man profited, if he shall gain the whole world... (Matt. 16:26)* – *World* асоціюється із задоволенням та матеріальним надбанням; *all the city was moved... (Matt. 21:10)* — місто чи регіон означають його мешканців); (в) часові асоціації (зберігається посилення на твердження про час, хоча воно може бути зведене до більш загальної номінації *when: until the day when Jesus Christ comes (Phil. 1:6). At that day ye shall know that... (John 14:20)* – *day* – відображення часу воскресіння Ісуса; *to see one of the days of the Son of man... (Luke 17:22)* – день або час відображають присутність або повернення Христа); (г) атрибутивні асоціації (наприклад, *name* вживається замість номінації людини або референційного займенника; у випадку хрещення: *hallowed be thy name... (Matt. 6:9); for his name (Jesus) was spread abroad... (Mark 6:14); baptizing them in the name of the Father... (Matt. 28:19)*).

Десемантизація – це втрата мовною одиницею того чи іншого лексичного значення (М. Ф. Панкіна; Н. І. Жабо). Наприклад, *squint at someone / something* «примружуватися» (ССАЕ) – початково ця лексема означала «оглядовий отвір у вітварній перепоні ранньохристиянських храмів» (А. А. Азаров), проте, аналізуючи всі значення цієї лексеми, не прослідковуємо первинної номінації (LD).

Ресемантизація є досить частотним процесом поповнення релігійної сфери в англійській мові поряд із такими семантичними зрушеннями як метафоричний і метонімічний переноси. Ресемантизація є результатом транссемантичності, тобто семантичного зсуву або дезактуалізації первинної номінації і / або наслідком трансфункціональності, тобто зміни функцій слова в тексті під впливом її безпосереднього семантичного оточення, мікро- і макроконтрактом, авторської інтенції і прагматики тексту. що ресемантизація торкнулася саме тих понять, які належать до поля віри. Наприклад, значення, що об'єднують характеристики теонімічного суб'єкта, – *holy* – первинне значення пов'язане із давньоанглійським *hal* та давньонімецьким *heil*, які вказують на здоров'я, щастя, удачу (EtymD). Зазвичай ця лексема вживається у ЛСВ: 1) «який належить кому-, чому-небудь, походить від, асоціюється із божественною силою»; 2) «відноситься до почитання або має специфічну релігійну ціль»: *a holy book; a holy place*; 3) життя або діяння з високоморальною або духовною ціллю»; 4) який заслуговує спеціальної поваги або благоговіння» (FreeD): *the pursuit of peace is our holiest quest* (ССАЕ). Процес ресемантизації простежуємо у виразах: *holy water* («свята вода; вода для зцілення, відновлення здоров'я»), *the Most Holy Mother of God* («Найсвятіша Божа мати; Рятівниця від болі, печалі та скорботи (EtymD).

Полісемія РЛАМ є основою для розвитку її функціонально-семантичних особливостей і процесів. Через інтенсивний розвиток функцій досліджуваних варіантів англійської мови в соціумі розвитку набувають функціонально-

семантичні трансформації на основі полісемії з одного боку, і розширення контекстів вживання РЛАМ з іншого боку.

У розділі 4 «Структурні особливості й словотвірні процеси у релігійній лексиці англійської мови» досліджено продуктивні словотвірні процеси творення РЛАМ, охарактеризовано значення суфіксальних і префіксальних складових релігійної лексики та розширено їх класифікацію, розглянуто продуктивність / непродуктивність афіксів РЛАМ, проведено їх кількісний аналіз. Створено і класифіковано конверсійні моделі РЛАМ та продемонстровано продуктивні моделі словоскладання РЛАМ, розглянуто основні типи лексичних скорочень РЛАМ.

Відповідно до функції та значення афікси поділяють на дериваційні та формотворчі: дериваційні афікси забезпечують корінь компонентами лексичного та лексико-граматичного значення, а формотворчі афікси передають граматичне значення, будують форми слова. Флексійна парадигма визначається як система граматичних форм, характерна для слова, наприклад: *near, nearer, nearest; son, sons, son's, sons'*. Лексичні похідні складають дериваційну або лексичну парадигму. Наприклад, від *love* можна утворити численну кількість дериватів: *love, lovely, lovability, loveliness, loveless, lover, loving, lovingly, lovable, beloved*.

При аналізі слів важливим є встановлення відношень між словами, визначення первинності та вторинності семантики. До продуктивних словотвірних процесів РЛАМ відносимо такі: афіксація, скорочення, в т. ч. акронімізація, словозлиття, конверсія та словоскладання.

Суфіксальний та префіксальний способи творення РЛАМ характеризуються додаванням афіксів до кореневої морфемі. Цей процес властивий усім частинам мови, однак найбільш поширений серед іменників. Було проаналізовано смислове значення 122 суфіксів, які утворюють релігійну лексику та 67 префіксів. Найбільш активними у творенні релігійної лексики є суфікси, які утворюють іменники релігійної сфери, а саме: *-er/-or*, який позначає осіб; *-ion*, який вказує на дію, процес, стан та якість, та суфікс *-ism*, який вказує на вчення, теорії, дотримання певної системи або класу принципів та утворює багато течій християнства. Найактивнішими префіксами виявилися такі префікси *em-/en-*, які зазначають якість або стан, префікс *re-*, який вживається у значенні «знову», префікс *non-*, який зазначає людей, виконує описову функцію та вказує на певні ситуації, та префікс *in-*, який вживається у значенні «всупереч».

Скорочення – це спосіб словотворення через усічення основи слова або цілого словосполучення. Розрізняють три основних типи лексичних скорочень: усічення, акроніми та телескопізми. Телескопізми утворюються не механічним скороченням вихідних основ, а цілеспрямованим, семантично-мотивованим скороченням, за якого утворюється слово з новим предметно-логічним значенням.

Іншим продуктивним способом творення релігійної лексики є конверсія, за якої нове слово утворюється без застосування словотвірних засобів. При конверсії дериваційні зв'язки відбуваються між двома, трьома та більшою кількістю слів. Найпродуктивнішою моделлю у творенні РЛАМ через конверсію є модель $N \rightarrow V$.

Творення РЛАМ відбувається і поєднанням двох або більше основ із подальшими змінами новоутвореного композита. Структурна цілісність

складних слів відмежовує їх від словосполучень. Найпродуктивнішими моделями словоскладання РЛАМ є такі: Noun+Noun, Noun+Participle та Adjective+Noun. За допомогою процесу зворотнього словотворення слова утворюються відніманням афікса, що найбільше властиво РЛАМ із суфіксами *-er*, *-or*, *-ist*.

У загальних висновках підсумовано теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи, окреслено перспективи подальших наукових студій щодо вивчення РЛАМ та застосування методики поліпарадигмального підходу в лінгвістиці.

Додатки містять супровідний та ілюстративний матеріал дослідження.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було досягнуто його мети й виконано всі поставлені завдання. Було встановлено наступне.

Актуальними напрямками вивчення РЛАМ на початку ХХІ ст. є концептуально-семантичний і семіотичний аспекти, функціонально-семантичний і лексико-граматичний аспекти, структурно-семантичний і словотвірний аспекти, дискурсний аспект.

Поліпарадигмальний підхід у вивченні РЛАМ є комплексним, багатоаспектним дослідженням системи парадигм РЛАМ у концептуально-семантичному, функціонально-семантичному, лексико-граматичному, психолінгвістичному, лінгвокультурологічному та словотвірному аспектах із залученням даних міждисциплінарного підходу. Досліджуваний матеріал систематизовано й розглянуто як ФСП, парадигми й елементи якого слугували основними одиницями аналізу.

Конфесійні форми релігійної діяльності ґрунтуються на релігійній картині світу, структура якої вбирає в себе невербалізований індивідуальний досвід вірян.

Релігійний дискурс є механізмом актуалізації ціннісно-нормативних і догматичних основ релігії, а також засобом контролю та врегулювання відповідності дій і думок індивіда. Особливістю релігійного дискурсу є його сакральність та ірраціональність, опора на підсвідомість. Жанрами релігійного дискурсу є такі: первинні (притчі, псалми та молитви), вторинні (проповідь і сповідь).

ФСП РЛАМ являє собою структурно впорядковану мовну підсистему, яка має моноцентричну сегментно-ярусну структуру, складається із МкП, ТГ та інших мікропарадигм у їх складі. Структура ФСП «religion» містить МкП «spiritual», МкП «person», МкП «material». Кожне з виділених МкП складається із ТГ, сегментно-ярусно розповсюджених по всіх структурних рівнях ФСП. Домінанта поля – лексема *God*. Для структури досліджуваного ФСП цілком релевантна модель «ядро – периферія». Відповідним чином структурована й концептосфера «religion» у свідомості носіїв британського та американського варіантів сучасної англійської мови. Її базова модель – «angel – God – devil» є універсалією для носіїв досліджуваної мови.

Функціонування РЛАМ дозволяє визначити певні семантичні зміни і процеси в семантичній структурі слова або окремого ЛСВ унаслідок модифікації семантики слів. Семантичний розвиток спонукають динамічна система мови,

функціонування якої частково детерміновано діахронічним розвитком та синхронічним станом концептосфери.

РЛАМ зазнає метафоричного та метонімічного переосмислення, спричинених нерідко ресемантизацією або десемантизацією первинної номінації. Метафора ефективна там, де усвідомлюється потреба у вираженні прагматичного аспекту комунікації. Метафоричне переосмислення, порівняно з метонімічним, характеризується вищим ступенем мовної абстракції, більшою експресивністю.

РЛАМ є переважно опозитивно асоційованою на основі співвідношення «добро – зло». Ці асоціації як позитивно, так і негативно конотовані, що свідчить про енантіосемічне сприйняття поширених релігійних концептів носіями англійської мови, що нерідко спричинено функціонально-семантичними трансформаціями семантики РЛАМ.

Основними семантичними процесами у семантиці РЛАМ є метафоризація, метонімізація, десемантизація, ресемантизація, транссемантичність, трансфункціональність, поліфункціональність. Вони визначають сучасні тенденції розвитку досліджуваної мовної підсистеми РЛАМ. Продуктивними словотворчими процесами РЛАМ є афіксація, скорочення, в т. ч. акронімізація, словозлиття, конверсія та словоскладання.

Подальші наукові студії щодо вивчення РЛАМ убачаємо в напрямках психо- і соціолінгвістики, прототипної семантики, перекладознавства. Запропонована розширена методика поліпарадигмального аналізу може бути застосована і для вивчення релігійної лексики в інших слов'янських та європейських мовах, також у їх зіставленні, і для вивчення інших тематичних парадигм мовного матеріалу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження:

1. Бойчук М. Концепт «Бог» у стійких виразах та ідіомах англійської мови. *Вісник Львівського університету. Іноземні мови*. 2016. Вип. 23. С. 64–73.
2. Boichuk M. I. Shortenings: clipping, acronyms and blending as productive ways of forming religious lexis in the English language. In : *Science and Education a New Dimension*. Philology, IX (73), 248. Budapest, 2021. Pp. 14–17.
3. Бойчук М. І. Полісемантичні особливості релігійної лексики. У : *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». № 48 (1). Одеса, 2021. С. 16–21.
4. Бойчук М. І. Конверсивні та композитні моделі творення релігійної лексики в англійській мові. У: *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація». 2021. № 1. С. 19–26.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бойчук М. І. Словоскладання як продуктивний спосіб творення релігійної лексики. У : *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies : theoretical and practical aspects»* : proceedings. Venice, Italy 2021. Pp. 150–154.

6. Бойчук М. І. Десемантизація релігійних лексичних одиниць. У: *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти»*. Львів, 2021. С. 55–57.

7. Бойчук М. І. Метонімізація релігійних лексичних одиниць. У: *Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку науки, освіти та суспільства»*: зб. тез. Полтава, 2021. С. 6–9.

1. Бойчук М. Класифікація релігійної лексики та її семантичні процеси. *Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес*: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 11-12 лист. 2016). Тернопіль, 2016. С. 17–20.

АНОТАЦІЯ

Бойчук М. І. Функціонально-семантичне поле релігійної лексики англійської мови (поліпарадигмальне дослідження). – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04. – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2020.

Дисертація присвячена поліпарадигмальному дослідженню функціонально-семантичного поля релігійної лексики британського та американського варіантів англійської мови. У роботі розглянуто сучасні підходи до вивчення релігійної лексики, обґрунтовано актуальність розширеного поліпарадигмального аналізу, його методика і процедуру, уточнено терміни *методологія, методика, метод, процедура* лінгвістичного аналізу. Досліджено концептуально-семантичні, лексико-граматичні, словотвірні, почасти – психолінгвістичні та лінгвокультурологічні властивості досліджуваного матеріалу, розглянуто семантичні зміни, семантичні процеси і словотвірні процеси, які відбуваються в релігійній лексиці англійської мови (в її британському та американському варіантах). Аналізовані лексеми і словосполучення класифіковано за 18 критеріями й уніфіковано як цілісну типологію номінацій релігійної тематики.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, релігійна лексика, поліпарадигмальний аналіз, семантика, семантичні процеси, словотвір, англійська мова

АННОТАЦИЯ

Бойчук М. И. Функціонально-семантическое поле религиозной лексики английского языка (полипарадигмальное исследование). – На правах рукописи. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04. – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка. – Львов, 2020.

Диссертация посвящена полипарадигмальному исследованию функционально-семантического поля религиозной лексики британского и американского вариантов английского языка. В работе рассмотрены современные подходы к изучению религиозной лексики, обоснована актуальность расширенного полипарадигмального анализа, его методика и процедура, уточнены термины *методология, методика, метод, процедура* лингвистического

анализа. Были изучены концептуально-семантические, лексико-грамматические, словотворные, отчасти – психолингвистические и лингвокультурологические особенности материала исследования, рассмотрены семантические замены, семантические процессы и словотворные процессы, которые происходят в религиозной лексике английского языка (в её британском и американском вариантах). Анализируемые лексемы и словосочетания классифицированы согласно 18 критериям и унифицированы как целостная типология номинаций религиозной тематики.

Ключевые слова: функционально-семантическое поле, религиозная лексика, полипарадигмальный анализ, семантика, семантические процессы, словообразование, английский язык

ABSTRACT

Boichuk M. I. Functional and semantic field of religious lexis in English (multi-paradigmatic research). – Manuscript. Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2021.

The thesis is devoted to multi-paradigmatic investigation of functional and semantic field of religious lexis in British and American English. The research contains the analysis of modern approaches to religious lexical study (they are conceptual and semantic studies, semiotic approach, functional and semantic one, lexico-grammatical one, structural and semantic one, discourse approach, as well) based on which the topicality of the multi-paradigmatic approach was motivated and proved.

The material of the research (words and word combinations) was taken from both lexicographical sources and texts of different genre to see the present tendencies of the religious lexical development in English.

The extended methodology of multi-paradigmatic analysis and its procedure were clarified and supplemented with linguo-cultural and the word-formation analyses, as well, by the author, taking into account the purposes and tasks of the research, on one hand, and the specifics of the material of the present research, on the other hand. So, the conducted multi-paradigmatic analysis has the following procedure: 1) concept *RELIGION* was defined, structured, analysed and represented as a corresponding conceptosphere; its specifics were provided; it permitted us to highlight the way native speakers of the English language conceptualize *RELIGION* in their typical and specific features 2) the religious lexis was systematized as a functional and semantic field, its features and structure were defined and correlated to the model of the conceptosphere «religion». It permitted to conceptualize representations of the concept *RELIGION* in their typical and specific features. As a result, lexical, semantic, functional, structural, psycholinguistic and linguo-cultural peculiarities of the language units denoting «religion» were defined and described. Besides, (3) in the course of the analyses the semantic changes, the semantic processes as well as word-formation specifics were deeply investigated in the present research to demonstrate the dynamics of the development of the religious lexis and its subsystem in the Modern English; lingual and cultural analyses and psycholinguistic analysis were partially implemented to the

research here, 4) the language units under analyses were classified in accordance with 18 criteria.

The main semantic processes of the religious lexis in English are as follows: metaphorization, metonymization, desemantization, resemantization, transesemantic and transfunctional changes, multifunctionalism, etc. They define the modern tendencies of development the functional and semantic field under analysis. Affixation, acronymisation, conversion, abbreviation, merger, compounding were found out as the most productive word-formation processes in the religious lexis.

Key words: functional and semantic field, religious lexis, multy-paradigmal analysis, semantics, semantic processes, word-formation, the English language

Підписано до друку 27.07.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 07/21/2-1

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.